

Recenze knihy: Katherine Bischoing, Amber M. Gazso. *Analyzing Talk in the Social Sciences. Narrative, Conversation and Discourse Strategies*. London: Sage, 240 s.

Martin Vávra

Knihy představuje možnosti zkoumání mluveného slova v rámci několika přístupů kvalitativní analýzy. Text je rozdělen do tří hlavních částí věnovaných narativní analýze, konverzační analýze a analýze diskurzu. Každá kapitola poskytuje obecné seznámení se základy uvedených přístupů k datům pocházejícím z výpovědí a konverzací a poté popisuje specifické metody pro sběr dat (například focus groups) a pro analýzu dat (kupříkladu kritická diskurzivní analýza). Autorky jdou cestou výběru typických zástupců, spíše než by byly vedeny snahou o vyčerpávající popis, takže některé významné přístupy nejsou diskutovány – například diskurzivní psychologie. Pozitivním důsledkem ovšem je, že text není přetížen kupením jmen stále dalších škol a jejich zástupců. To je velmi výhodné pro studenty, kteří navštěvují úvodní nebo „intermediate“ kurzy kvalitativní analýzy, ale pravděpodobně ne tolik pro ty, kdo již mají rozsáhlejší zkušenosti z výzkumu.

V části o narativní analýze uvádějí Bischoing a Gaszo oblasti výzkumu, kde se nejčastěji sbírají a analyzují vyprávění: orální historii, biografickou analýzu a studie konstrukce (narativní) subjektivity. Všechna tři pole mohou být vzájemně propojena ve výzkumu narativů (např. můžeme studovat diference v konstrukci vlastní biografie pro účely orálněhistorického výzkumu, stejně jako v rámci analýzy toho, z jakých sociálních zdrojů lidé v současné společnosti budují své „self“). Autorky zde vystupují proti výzkumu, který neuvazuje o svých teoretických předpokladech, reflektovaná volba paradigmatu je podle nich klíčová. Výzkumník může být pozitivista využívající narativní údaje jako „okno do minulosti“, nebo sociální konstruktivistu používající stejná data pro analýzu toho, jak lidé (re)konstruují svou subjektivitu prostřednictvím příběhů, které vyprávějí. Sympatie autorek jsou na straně konstruktivistů, ale zdůrazňují zde legitimitu přístupů velmi odlišných od toho, který preferují ony samy.

Následně se autorky zabývají konkrétními metodami analýzy vyprávění a popisují nástroje pro interpretaci lidských příběhů. Detailně je zde popsán Labowův a Waletzkyho model vyprávění. Bischoing a Gaszo vyzdvihují jak jeho silné stránky (je to efektivní nástroj pro hodnocení variability struktury příběhů), tak i ty slabé (zanedbává sémantiku příběhů a ignoruje vyprávěče jako reflexivní aktéry). Proto by podle nich v sociálních vědách mělo být jeho využití doplňováno dalšími specifickými metodami analýzy, například zkoumáním, pomocí jakých výrazových prostředků jsou v příbězích označováni aktéři (zda jsou to aktivní hybatele dění, nebo jen pasivní oběti sociálně definovaných okolností). Lze shrnout, že narativní analýza, stejně jako konverzační analýza a diskurzivní analýza, je v knize představena jako strategie, jak se dostat nad úroveň intuitivní deskriptivní analýzy kvalitativních dat.

Následující část knihy je věnována konverzační analýze. Bischoing a Gaszo představují konverzační analýzu jako radikálně empirický a také radikálně realistický přístup, který se, na rozdíl od narativní analýzy, odmítá vypořádat s vnitřním světem sociálních aktérů. Nejdůležitějším představeným

nástrojem je členská kategorizační analýza. Podrobná analýza sociálních kategorizací a způsobů jejich vyjednávání a použití v každodenní interakci může být cestou, jak odhalit metody, skrze které lidé udržují společenský řád na mikroúrovni. Zkoumání interakcí v institucích (např. školách, nemocnicích nebo úřadech) a využití výzkumníky vedených rozhovorů pro konverzační analýzu jsou diskutovány v samostatných podkapitolách jako zajímavé alternativy ke zkoumání přirozeně se vyskytujících mikrointerakcí, které tvoří od počátků základní analytickou úroveň tohoto přístupu.

Další část uvádí čtenáře do oblasti diskurzivní analýzy. V samostatných kapitolách jsou podrobně popsány foucaultovská diskurzivní analýza a kritická diskurzivní analýza. Vzhledem k tomu, že v současnosti spadá do oblasti analýzy diskurzu mnoho škol a jednotlivců, v jednotlivých projektech výzkumu kombinovaných, je do této části věnována kapitola nazvaná „obyčejná diskurzivní analýza“ (garden-variety discourse analysis). Ta odráží skutečnost, že v mnoha publikacích výzkumníci používají tento přístup k analýze dosti eklekticky, někdy bez jakékoliv teoretické specifikace východisek. Autorky a priori neodsuzují tento způsob práce s daty, kdy se výzkumník nehlásí k jedné škole analýzy diskurzu s tím, že by využíval její koncepty a pojmy (jako například diskurzivní formace v tom smyslu, jak ji definuje Foucault, nebo ideologie, jak s tímto pojmem pracuje kritická analýza diskurzu). Znovu zde ale upozorňují – i když zdá se mi, že méně důrazně než v kapitole o narativní analýze –, že eklekticismus, který si neuvědomuje zakotvenost pojmů a postupů, které používá, může nadělat více škody než užitku. Další kapitola ukazuje výzkumníkem vedený rozhovor jako metodu shromažďování údajů pro analýzu diskurzu. Zatímco v narativní analýze je rozhovor nejčastěji využívanou metodou sběru dat a i v konverzační analýze je jeho užití relativně časté, diskurzivní analýza je často chápána jako specifická součást analýzy dokumentů a v textech věnovaných diskurzivní analýze se s rozhovorem jako zdrojem dat prakticky nesetkáme. Zde se podle mého názoru kniha dostává nad úroveň učebního textu a představuje přínos autorek k hlubší diskusi o metodologii sociálních věd.

Stručně shrnuto, text knihy se dobře čte díky množstvím příkladů z konkrétních výzkumů, zůstává ovšem stručný, když dojde na diskusi filozofických předpokladů spojených s jednotlivými rozebíranými přístupy, školami a autory. Celý text je přehledně strukturovaný. Nejdůležitější body jsou vždy shrnuty v textovém poli na konci každé kapitoly. Dokonce i názvy některých podkapitol, jako je „obyčejná diskurzivní analýza“ (garden-variety discourse analysis) nebo „proč byste měli tuto knihu zavřít“, mě vedou k tomu, abych na knihu nahlížel především jako na učební text pro (pokročilejší) studenty metod kvalitativní analýzy, přestože některé části (např. právě ta věnovaná používání rozhovoru v analýze diskurzu) mohou být velmi užitečné i pro lidi, kteří již mají rozsáhlejší zkušenosti s kvalitativními výzkumy.